

Spelen in de wildernis

Sigrun Lobst

Onder de 65 Rotterdamse speeltuinen is natuurspeeltuin *De Speeldernis* een heel bijzondere. Midden in de drukke metropool, verscholen in een bosplantsoen tussen spoor en diergaarde, heeft zich een uniek biotoop kunnen ontwikkelen. Hier rennen overdag de konijnen voor de stadskinderen uit.

Hoog in de bomen wachten de vogels op de sluitingstijd van de speeltuin. Kikkers, padden en watervogels met hun kuikentjes waarden de plantenrijke watergangen. Roodborstjes en winterkoningen foerageren en broeden hier. Soms lucht een aalscholver zijn vleugels op een speeleiland.

Een kind ligt op zijn blote buik, aan de oever van een murmelende beek. Met uitgestrekte armen manoeuvreert het zijn bootje van boomschors met een zeil van esdoornbladeren onder de houten brug door.

Beneden in het ravijn zitten drie kinderen bij de ingang van de geheime tunnel. Ze

fluisteren opgewonden. De schaduw heeft de naderende vijand verraden. Vliegenvlug ontsnappen de bedreigden op blote voeten in de ondergrondse beekbuis. Voordat de vijand merkt door welke uitgang ze zijn gevlucht, schuilen de drie al tussen het riet aan de andere kant van de heuvel. Maar hoe bereiken ze ongezien hun hut, aan de andere kant van het rietveld?

Bij de picknicktafels onder de berk klinkt het gelijkmatige tikken van steen op steen. Hier zit een groep kleuters met hun juf tarwe te pletten. De volkoren vlokken verrijken het brooddeeg waarvan ze straks broodjes gaan vormen, om ze vervolgens te bakken, versierd met kren-

ten en zonnebloempitten. Ali legt nog meer grote stukken hout in de brandkamer van de oven, voordat hij de broodjes van de wachtende kinderen boven in de bakkamer legt. Een geur van houtvuur en vers brood trekt door de tuin. Er zullen massa's kruimeltjes voor de vogels blijven liggen.

Ontstaan van Speeldernis

Enkele jaren geleden was bouwspeeltuin *De Botte Spijker* in het noordwesten van Rotterdam toe aan vernieuwing. De afdeling voor natuur- en milieueducatie van de gemeentelijke dienst Sport en Recreatie, eigenaar van het terrein, heeft toen samen met het speeltuinbestuur het initiatief genomen voor de omvorming. Met de ter beschikking staande middelen wilde het bestuur een nieuwe weg inslaan, die aansloot bij de unieke ligging en uitstraling van de tuin. In de zomer van 2000 vonden op De Botte Spijker al natuurspeelactiviteiten plaats. Er werden hutten gebouwd van takken, hooi en leem; van zelfgemaakt deeg werd

SPELENDE KINDEREN IN DE CANYON | SIGRUND LOBST

Natuurspeeltuin Speeldernis

Natuurspeeltuin de Speeldernis brengt natuur in een stedelijk omgeving en geeft ruimte aan vrij spel voor stadskinderen. Waarom is dat belangrijk? Daarvoor zijn op hoofdlijnen vier redenen aan te dragen.

1 Spelen in een grote stad

Kinderen hebben de behoefte zich vrij te kunnen bewegen. Hiermee wordt met name de grove motoriek goed ontwikkeld. Denk aan klimmen, springen, rennen en balanceren. Maar spelen met zand en water is weer goed voor de fijne motoriek.

In onze moderne samenleving wordt bewegen steeds minder aantrekkelijk. Het is minder vanzelfsprekend dat kinderen zelf ergens lopend of fietsend naar toe mogen. Ze worden met de auto, of achterop de fiets door een ouder gebracht (de achterbankgeneratie), of kiezen voor het openbaar vervoer. Deze vermindering van de dagelijkse beweging, gekoppeld aan de continue verleiding van tv, computer en ongezond eten, maakt het niet verwonderlijk dat zwaarlijvigheid bij stadskinderen voorkomt. Het is bekend dat als dit gedragspatroon zich op jonge leeftijd ontwikkelt, er grote kans op een blijvend probleem is.

De buurten rondom de Speeldernis zijn merendeels oude stadswijken. De straten en stoepen bieden weinig ruimte voor kinderen. Verkeer, geparkeerd en rijdend, maakt de actieradius klein. Bovendien vinden ouders het voor hun kinderen buiten te gevaarlijk. Groen en speelvoorzieningen zijn er weinig en vaak van slechte kwaliteit. Veel gezinnen zijn kleinbehuisd in etagewoningen, waardoor ook binnenshuis weinig ruimte is voor spel. Kortom een omgeving die niet tot een gezonde variatie in beweging stimuleert. De Speeldernis biedt dit juist bij uitstek. De uitgestrektheid en afwisseling biedt ieder wat wils: uitdaging en veiligheid, op een positieve manier grenzen verkennen (hoe hoog durf ik al te klimmen? ik kan nog niet over deze stam naar de overkant lopen, maar wel daar bij het smalle stukje).

stokbrood gebakken boven het kampvuur. Het was het begin van de omvorming naar natuurspeeltuin.

Onder leiding van Gerard Reitsma, toenmalig beleidsmedewerker bij de dienst Sport en Recreatie, werd het concept voor de natuurspeeltuin ontwikkeld en verwezenlijkt. In 2001 bogen externe en interne experts zich over een programma van eisen voor de toekomstige tuin. De externe experts, vakmensen uit heel Nederland, hielden lezingen en workshops. De kansen en mogelijkheden voor een binnenstedelijke natuurspeeltuin werden onderzocht. De interne experts, kinderen en ouders van de speeltuin, schilderden en bouwden maquettes voor hun droomtuin.

Een landschapsarchitecte ging met het resultaat aan de slag. Er ontstond een kleurrijke schets voor een afwisselend landschap van heuvels en waterlopen, speelweiden en ruigtes, fruitbomen en slingerpaden.

Weer een jaar later, in juni 2002, woelde een kraan het terrein ondersteboven, liet water stromen en wierp een golvend heuvelslandschap op. Duitse hoveniers (honderd!) van een landelijke vereniging werden gestrikt om tijdens hun jaarlijks zomerkamp de tuin verder aan te kleden. Samen met Nederlandse collega's werden binnen een week artistieke stapelmuren, kronkelende beeklopen en paden, sprookjesachtige poorten, bruggen en fonteinen aangelegd. Die herfst en winter plantten en zaaiden vrijwilligers inheemse struiken, bomen, kruid- en bolgewassen.

Op het lentefeest 2003 onder het thema *Wilgen* werden knotwilgenlaantjes gezet, wilgeniglo's gevlochten en wilgenkransen geknutseld. Het zomerfeest 2003 vormde de officiële opening van natuurspeeltuin de Speeldernis. De kinderen mochten op die dag na afloop van het feest hun eigen hut bouwen, met hooi aankleden en hun slaapzakken uitrollen. Rond het kampvuur werd tot diep in de midzomernacht popcorn gepoft; na de nachtelijke speurtocht gingen uiteindelijk de zaklantarens uit.

Organisatie

De huurder van het terrein De Speeldernis is de speeltuinvereniging. Deze telt op dit moment ruim 150 leden. Het verenigingsbestuur geeft leiding aan de zes speeltuinmedewerkers. Deze zijn in dienst bij Buurt- en SpeeltuinWerk Rotterdam, de koepelorganisatie van alle 65 Rotterdamse speeltuinen. Er werken op dit moment twee duo-speeltuincoördinatoren en vier ID-baners als toezichthouders/beheerders.

Verder staat een vrijwilligerspool klaar om in te vallen op afroep, voor het tuinonderhoud en hulp bij feesten en activiteiten.

De Speeldernis is elke dag, het hele jaar door geopend (met uitzondering van de kerstvakantie) van 12:00 uur tot 17:30 uur. In de ochtenduren draait op de locatie een peuterspeelzaal.

Op de speeltuin worden verjaardagsfeestjes gegeven, waarbij de kinderen onder begeleiding van een speeltuin-

medewerker een hut bouwen en bij het kampvuur popcorn poffen of broodjes bakken. Er komen regelmatig groepen van de buitenschoolse opvang en buurt-huizen, maar ook kinderen van kinderopvang en basisscholen spelen er, voor een paar uur of voor een hele dag.

Vier keer per jaar, met de wisseling van de jaargetijden, worden de grote seizoensfeesten gevierd. Deze hebben altijd een bepaald thema: 'bouwen met wilgen' of 'leem', 'brood', of iets dergelijks. Tijdens deze feesten kunnen bezoekers een activiteitentocht maken. Bij het zomerfeest met het thema *Leem* waren de activiteiten bijvoorbeeld: het maken van leemsculpturen, het bouwen van lemen hutten en een leemoven en voor de allerjongsten het knutselen met leem. Verder is er altijd een seizoensmaaltijd, gemaakt door onze Surinaamse kok, kruidenthee en kruidenboter uit eigen tuin en nog veel meer.

Daarnaast worden ook de kleine jaarfeesten gevierd: Maria Lichtmis waar lichtjes op het water worden gezet, de IJsheiligen waar de boontjes geplant worden, Sint Jan met een vuur en een nachtkamp en Sint Maarten met een lampionoptocht langs de hutten van de 'speeldernisbewoners'.

Twee keer per week zijn er in de middag natuurclubs, een voor kinderen van vier tot zes jaar, en een voor kinderen van zeven tot twaalf jaar. Bij de jonge groep zijn de activiteiten meer gericht op het bewuste waarnemen en beleven van de tuin en de natuurelementen. Er wordt veel geknutseld met natuurmaterialen en de tuin verkend in al zijn facetten het hele jaar door. De oudere kinderen zijn de 'gevoerde' natuurspelers die meer willen weten van en doen in en om de tuin. Met hen worden dingen gemaakt voor in de tuin, met materiaal uit de tuin. Er wordt geëxperimenteerd en op speelse manier natuurkennis overgedragen.

Betekenis voor basisscholen

De dienst Sport en Recreatie kent vier organisaties op het gebied van natuur- en milieueducatie: educatieve tuinen, kinderboerderijen, centra voor natuur- en milieueducatie, en de natuurspeeltuinen. Zij dienen elkaar aan te vullen. Het activiteitenaanbod is op deze aanvullende rol afgestemd: er zijn dus geen beesten, geen kindertuintjes en geen leskisten natuureducatie, maar er wordt ruimte gegeven aan het spelen in en met de natuur.

Doordat een grote stad slechts beperkt ruimte biedt voor spel, komen kinderen ook minder met elkaar in contact. Vriendjes mogen wel mee naar huis, maar ook daar is de ruimte beperkt. Veel kinderen spelen hierdoor alleen met het beste vriendje. Regels en spelgedrag liggen al vast, echt anders geïnteresseerden ontmoeten veel kinderen niet. Weerbaarheid en sociaal gedrag kan bij dit beperkte spel minder tot ontwikkeling komen.

Uit Scandinavische onderzoeken is bekend dat spelen in een natuurlijke omgeving helpgedrag stimuleert, dat conflicten weinig voorkomen en dat jongens en meisjes van verschillende leeftijden meer met elkaar spelen. In de Speeldernis is dit ook merkbaar, zo zeer dat het ouders opvalt. Maar ook een pedagoog heeft ons er wel eens op geattendeerd dat het onvoorstelbaar is hoe weinig ruzies er tussen kinderen op de Speeldernis zijn.

2 Opgroeien met keuzemogelijkheden

Succes in onze samenleving wordt steeds meer afhankelijk van de keuzes die iemand in zijn eigen leven heeft gemaakt. De Nederlandse samenleving meritocratischeert, oftewel: wordt steeds meer een economische orde, bepaald door talent en verdienste. Kinderen die opgroeien in een eenzijdige sfeer leren niet kiezen. Ze krijgen niet de kans in een veilige setting te leren van hun eigen fouten. De succesansen in hun latere leven nemen af. Dit kan een nieuwe tweedeling van de samenleving worden.

Vooral kinderen uit gezinnen met een lagere opleiding dreigen met beperkte keuzes op te groeien. Grote steden hebben een grote aantrekkingskracht voor lager opgeleiden. Rotterdam in het bijzonder.

Veel problemen komen samen in de achterstandswijken. De Speeldernis ligt vlak naast een aantal van deze wijken. De Speeldernis is uniek en biedt in de directe omgeving van vele lager opgeleiden een nieuwe keuzemogelijkheid. Er gaat voor de kinderen letterlijk een wereld open.

BROODDEEG KNEDEN | SIGRUND LOBST

De Speeldernis heeft als hoofddoel een hoogwaardige ruimte te creëren voor de speelse ontmoeting van natuur en kinderen. Het vrije spel in een tuin met een ruime biodiversiteit en begeleide speelse activiteiten staan in deze tuin centraal. De vier elementen (water, aarde, vuur en lucht) zijn op velerlei manieren aanwezig om te worden verkend. Door het spel met de grondwaterspiegel, een afwisselend reliëf en verschillende grondsoorten is een lange reeks biotopen ontstaan. Bij de beplanting is gekozen voor een rijke variatie van inheemse planten, bomen en struiken, aangevuld met gecultiveerde kruiden en fruit.

Scholen kunnen hier een dag of dagdeel doorbrengen in het kader van schoolreizen maar ook voor educatieve doelen. Graag wordt aangesloten op de thema's die scholen in hun lessen met de kinderen behandelen. Een voorbeeld: kinderen komen ter afronding van een projectweek over granen, meel en brood. Ze kunnen zelf dorsen, wannen, malen, deeg kneden en uiteraard bakken in de leemoven.

De tuin is hiervoor niet speciaal ingericht. Er wordt gebruik gemaakt van de gewone

inrichting: door allerlei activiteiten met stro groeien her en der granen die de begeleiders dan laten zien; de kinderen gebruiken grote kiezelstenen uit de beek om graankorrels te malen; er zijn picknicktafels waar het deeg gekneet wordt. De kinderen ervaren zo de moeizame en boeiende weg van graan tot broodje. Ze stoppen hun handen in een grote zak vol tarwe en laten de korrels tussen de vingers door vloeien. Ze zien hoe tijdens het malen de bruine korrels veranderen in wit meel. Ze ervaren hoe weinig korrels er in een aar zitten en hoeveel je nodig hebt voor een klein beetje meel. De geur van het houtvuur en de bakluchten, de warmte van de oven en het broodje in je handen, het ritmische tikken van de maalstenen in de oren... En dan eindelijk de smaak van het zelfgebakken broodje. Nog nooit hebben ze zo'n lekker broodje gegeten!

Dit is enkel een voorbeeld. Er kan nog veel meer: hutten bouwen als in de oertijd, een paddestoelenzoektocht, een herbarium aanleggen van inheemse planten en bloemen, verschillende grondsoorten en het bodemleven bestuderen, schilderen in de tuin...

Op de Speeldernis wordt de keuzevrijheid zoveel mogelijk doorgevoerd. Zo min mogelijk kant-en-klare speeltoestellen, met een beperkt aantal voorgefabriceerde keuzes voor kinderen. De Speeldernis probeert de fantasie te prikkelen, laat kinderen zelf kiezen en doet een beroep op de creativiteit.

Kinderen spelen het liefste op plekken waar ouders hen niet kunnen zien en zeker niet storen. De Speeldernis is letterlijk een plek waar je nog kunt vallen en opstaan. Het is uitdagend voor kinderen en leert hen met aanvaardbare risico's omgaan. De Speeldernis biedt wel bescherming. Het is een plek waar kinderen zich vertrouwd en veilig kunnen voelen. Het biedt ouders wel overzicht: het terrein voor kinderen tot en met vier jaar is voor de ouders geheel te overzien. De oudere kinderen krijgen meer ruimte, maar de ouders kunnen wel eenvoudig in de gaten houden dat hun kinderen de speeltuin niet verlaten.

3 Ervaringen met natuur

Natuur dreigt iets romantisch te worden. Iets dat je alleen op plaatjes of in documentaires op tv ziet. Een soort natuur waar de mens alleen als verstrend element in voorkomt. Of natuur die bedreigend en angstwekkend is. Mens en natuur kunnen hierdoor op een grote afstand van elkaar komen. Vervreemding van de natuur dreigt. Op langere termijn is niemand hierbij gebaat. Zeker niet als er een hele nieuwe generatie met dit denkbeeld komt. Verbondenheid met de natuur en het besef dat wij hier deel van uitmaken, is de basis voor zorg voor de leefomgeving.

In de Speeldernis kunnen kinderen ervaren dat ze een onderdeel van de natuur zijn. Spelenderwijs merken de kinderen hun invloed op de natuur: als ze bij het bouwen van een hut een tak van een boom breken, ervaren ze dat die boom het wel even lastig heeft, maar meestal wel weer verder groeit. Als het water hen belet het eilandje te bereiken, kunnen ze een brug of vlot bouwen. De natuur biedt eindeloos speelmateriaal.

NATUURCLUB KNUTSELS | SIGRUN LOBST

Bezoek bespreken

We staan open voor scholen, die met een bepaalde vraag naar ons toekomen, en op afspraak kunnen we inspelen op hun behoeften en mogelijkheden.

We zijn bezig om voor bepaalde, veel gevraagde onderwerpen doe-kisten te ontwikkelen, die onder begeleiding van een van onze medewerkers scholen in staat stellen om zelf bij ons aan een thema te werken.

Voor (school)reisjes kan de Speeldernis op aanvraag ook de hele dag worden opengesteld. We hebben een winkeltje waar koekjes, drinken, ijsjes en snoep te verkrijgen zijn. Boven het kampvuur kan soep gemaakt worden, popcorn gepoft of (stok)brood gebakken. Ook zijn we er mee bezig om alle nodige vergunningen en voorzieningen te verzamelen om nachtkampen in zelfgebouwde hutten aan onze bezoekers aan te kunnen bieden.

Natuurlijk spelen in de stad

Scholen die met ons willen praten, kunnen contact opnemen met Marieke de Hoop of Sigrun Lobst, speeltuincoördinatoren van Natuurspeeltuin de Speeldernis.

Bezoekadres: Roel Langerakweg 25, naast het Oceanium Blijdorp.
Postadres: Postbus 61038, 3002 HA Rotterdam.
Telefoon (010) 4158583;
web: www.speeldernis.nl;
e-mail: info@speeldernis.nl

Sigrun Lobst is landschapsarchitecte. Ze ontwerpt (natuur)tuinen voor en met kinderen en hun opvoeders. Ze tekende het ontwerp voor De Speeldernis, begeleidde de uitvoering, en is nog steeds aan de speeltuin verbonden als speeltuincoördinator. Schiedamseweg 519D, 3028 BT Rotterdam.

Telefoon + fax (010) 4372278; e-mail: sigrunlobst@hetnet.nl

Bij de Speeldernis staat het ervaren voorop. Spelenderwijs wordt de natuur beleefd. Het is een vorm van zintuiglijk experimenterend leren. Het vormt de tegenpool van het cognitieve leren, dat vaak met scholen wordt verbonden. De Speeldernis heeft zeker vormende waarde, want zoals een pedagoog ooit zei: 'Van wat je leest onthoud je vijf procent, van wat je hoort twintig, maar van wat je ervaart blijft tachtig procent je bij.'

4 Behoud middengroepen

Rotterdam heeft uitgebreide media-aandacht. De stad is niet meer in balans. Tot nu toe is er veel aandacht voor het beperken van de instroom. De uitstroom van middengroepen is echter een minstens even groot probleem. Als Rotterdam er niet in slaagt de maatschappelijk meer geslaagde inwoners te behouden, dan vermindert de draagkracht van de stad. Veel middengroepen verlaten nu de stad vanwege hun kinderen. Rotterdam wordt door veel vertrekkers niet als geschikte plaats ervaren voor het opgroeien van kinderen. Plekken waar kinderen hun gang kunnen gaan en waar het veilig is, ontbreken in de ogen van de vertrekkers.

De Speeldernis is één van de weinige plekken die dat wel biedt. Van nature spreekt de aanpak van de Speeldernis de middengroepen aan. Het vaste ledenbestand van de Vereniging De Speeldernis bestaat voor een groot deel uit bewoners die Rotterdam graag wil behouden. De Speeldernis is een plek om te koesteren als we de stad meer in balans willen krijgen.

Dit achtergrondverhaal werd geschreven door vier bestuursleden van de Speeldernis: Josine van den Bogaard (in het dagelijks leven werkzaam bij GGD Rotterdam), Brigit Varenkamp (zelfstandig vormgeefster), Klaas Huls (werkzaam bij Sport en Recreatie Rotterdam) en Hans Roosenstein (financieel adviseur).